

ÇOBAN BAYRAMI: SUDAN KOYUN GEÇİRME (DENİZLİ-ÇAL-AŞAĞISEYİT)*

SHEPHERD'S FESTIVAL: SHEEP CROSSING THE RIVER (AŞAĞISEYİT, ÇAL, DENİZLİ)

Ayşegül KOYUNCU OKCA**

Öz

Çobanlar koyun ve keçi yetiştiriciliğinde önemli bir yere sahiptir. Sürüyü, yıl boyunca yaylada otlatacak olan kişinin; sadık, işinin ehli olması istenir. Bir koyun sürüsünün sağlıklı, verimli ve sahibine yüksek kazanç getirmesinde çoban doğrudan sorumludur. Çok çeşitli halk eğlenceleri bulunan Türk kültüründe özellikle çobanların ve hayvanların aktif olarak yer aldığı, doğadaki değişimleri bolluk ve berekete çevirmek için bazı törenler ile kutlamalar yapılmıştır. Eğlence temelli olarak düzenlenen etkinliklerde bir oyun aracı olarak yer alan hayvanlar insanlar ile olan bağlarını da sergilerler.

Bu çalışmada Denizli-Çal-Aşağıseyit'de düzenlenen çoban bayramı olan sudan koyun geçirme etkinliği detaylı bir şekilde açıklanarak Türk kültüründeki yeri ve önemine dikkat çekilmiştir. Çalışmanın gerçekleşmesi için yöntem anlayışı ışığında amaca ulaşmada gerekli araçlar olan literatür taraması, yerinde gözlem, derinlemesine mülakat ve alan araştırması teknikleri kullanılmıştır. Sudan koyun geçirme etkinliğinin her aşaması fotoğraflar ile belgelenecek çalışmayı destekleyici şekilde metin kısmına eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Yörük, Hayvancılık, Çoban, Koyun.

Abstract

Shepherds have a significant place in sheep and goat breeding. It is desirable that the person who is going to herd the flock throughout the year on pastures should be someone who is trust worthy and a master in his domain. Shepherds are directly responsible for a healthy, productive and highly profitable flock of sheep. In Turkish culture which has a wide range of forms of public entertainment, some celebrations and festivals can be found in which particularly shepherds and their flocks take part to turn the changes in nature into fruitfulness and abundance. The animals included in these events organized for entertainment purposes as an element of presentment also show their connections with people.

In this study, having described the event of sheepcrossing the river as a part of shepherds' festival held in Asagiseyit in Cal, Denizli; its significance with in Turkish culture is pointed out. In order to conduct this study, literature scanning, on site observation, in-depth interview and field survey techniques which are required to achieve our objectives with the light of our methodological approach were used. The event of sheepcrossing the river was photographed in all stages and they were added to the text in a supportive way.

Keywords: Culture, Yuruk, Livestock, Shepherd, Sheep.

* Bu araştırma, 18-19-20 Nisan 2019 tarihlerinde Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi'nde gerçekleşen 2. Somut Olmayan Kültürel Miras Çalıştayı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

**Doç., Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü, Denizli, aysegulkoyuncu@pau.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1060-0280>.

1. Giriş

İnsanların bir arada yaşama arzuları ekonomiyi meydana getirmiştir. Ekonominin kaynağını ise beslenme ve giyinme ihtiyaçları oluşturmuştur. Bu ihtiyaç ekonominin kaynağının hayvancılığa dayalı olmasında etkili olmuştur (Mandaloğlu, 2014:77). Tarih sahnesinde uzun bir geçmişe sahip olan Türklerin en temel geçim kaynakları arasında hayvancılık yer almıştır. Bu yüzden hayvanlarına daha verimli otlaklar bulmak amacı ile sürekli yer değiştirmişlerdir. Türklerde koyun, keçi ve deve birçok amaca hizmet etmesinden dolayı değerli hayvanlar arasında yer almıştır (Genç ve Koyuncu Okca, 2017:87). Ekonomi ve iktisadi hayatın şekillenmesinde etkin rol oynayan, etinden, sütünden, yününden, gücünden, sesinden ve daha birçok özelliğinden faydalanılan hayvanlar, insanlar için çok farklı roller taşımışlardır. Kimi zaman bir arkadaş, kimi zaman doğumdan ölüme kadarki hayat çizgisinin her alanında kullanılan bir dokuma, kimi zaman da sofrasında karnını doyurduğu bir öğün olmuştur (Gökçe, 2011:228). Ayrıca eğlence merkezli olarak da hayvanların dâhil edildiği etkinliklerde gurur kaynağı ve güç göstergesi olarak da hayvanlar insanlar ile iç içe olmuşlardır.

Anadolu'nun doğal yapısı ve çevresel koşullarına bakıldığında küçükbaş hayvancılık için çok elverişli olduğu göze çarpmaktadır. Küçükbaş hayvanlar genelde kısa boylu ve verimsiz meralar ile nadas, anız ve bitkisel üretime uygun olmayan alanları değerlendirerek et, süt, yapağı, kıl ve deri gibi ürünlere dönüştürebilme yeteneklerine sahiptirler (Bilginturan ve Ayhan, 2009:1). Her cins hayvan kendisine uygun beslenme şartlarını bulduğu ortamlarda daha iyi beslendiği için daha güzel gelişim göstermektedir. Öyle ki deve, koyun ve keçiler kuvvetli kokusu olan sert otlardan hoşlanırlar (Radloff, 1986:193).

Türklerin yaşantısında koyunların önemli bir yere sahip olduğu Orta Asya kurganlarından sıklıkla koyun figürünün çıkması ile belgelenmiştir. Tarih boyunca kullanılan Türk takvimleri arasında yer alan 12 hayvanlı Türk takviminin 8. yılı koyun yılıdır. Bereketi, huzuru, hakkı, bolluğu simgeler. Günümüzde halen Anadolu'nun çeşitli yörelerinde koyunculuk ile ilgili ay ve mevsim adlandırmaları yapılmaktadır. Örneğin; kuzulama mevsimine "kuzu ayı", koç katımı mevsimine "koç ayı" denilmektedir. "Koçtur kıştır, döldür yazdır" deyiminde ise kış ve yaz

mevsiminin başlayacağı, koç katımı ve kuzulama mevsimi ile ifade edilmektedir (Koyuncu Okca, 2015:488). Aslında yukarıda sıralananların hepsi ile insanoğlunun doğadaki değişimleri açıklamak ve kendi lehine çevirmek için simgesel olarak bu öğeleri kullandığı açıkça ortaya çıkmaktadır.

Çobanlar koyun ve keçi yetiştiriciliğinde önemli bir yere sahiptir. Sürüyü, yıl boyunca yaylada otlatılacak olan kişinin; sadık, işinin ehli olması istenir. Her “ben çobanım” diyene güvenilir koyun ve keçi teslim edilmez. Eğer bir kişi çok sayıda koyun ve keçiye sahipse ve kendisi bu koyun ve keçilerin çobanlığını yapmıyorsa ancak o zaman koyun ve keçi sürüsü çobana teslim edilir. Çobanlar, genellikle erkeklerden seçilirler. Çobanlık mesleğinin icrası, küçük farklılıklar olmasına rağmen hemen hemen her yörede aynı şekilde sürdürülmektedir (Keçe Türker, 2012:83-85).

Bir koyun sürüsünün sağlıklı, verimli ve sahibine yüksek kazanç getirmesinde çoban doğrudan sorumludur. Otlamaya giden koyun ve keçilerin belli yönlerde güdülmesi, yırtıcı hayvanlardan ve zehirli bitkilerden korumak için, su ihtiyaçlarının karşılanması, geceyi güvenli bir ortamda geçirmelerini sağlayacak dinlenme alanlarının belirlenmesi, kötü hava koşullarında otlatma yerine ağıla alınması ve yemlenmesi çobanın birincil vazifelerindedir. Çoban dikkati sayesinde doğum yapan ve hasta olan koyun ve keçileri fark ederek gerekli tedbirleri alır. Koç katımında, doğumda, parazit mücadelesinde, yıkamada, sağımında ve kırkımda bütün sorumluluk çobana aittir. Bu yüzden çobanlık yapmak düşünüldüğü kadar basit bir iş değildir. Özellikle koyun ve keçiye seven, tüm gününü onlar ile geçirmekten hoşlanan ve uzunca bir süre sonunda sürü idaresinde bilgi ve pratik sahibi olan kişiler çoban olur (Koyuncu, 2012:1). Hayvan gütmenin, Türk yurtlarında önemli bir meslek olduğu bilinmektedir (Keçe Türker, 2012:83-85). Çobanlık Anadolu’da yaklaşık 6.000 yıl önce başlayan en eski mesleklerden biridir. Çobanlık genellikle sülaleden gelen soylu ve mitolojik bir meslek olarak da tasvir edilmektedir. Bugün halen bazı bölgelerde fakirlikten çoban olduğu sanılmaktadır; oysaki çobanlık, önemli bir iştir ve bu mesleği yapanlara ihtiyaç bulunmaktadır (Koyuncu, 2012:2).

Çok çeşitli halk eğlenceleri bulunan Türk kültüründe özellikle çobanların ve hayvanların aktif olarak yer aldığı, doğadaki değişimleri bolluk ve berekete çevirmek için bazı törenler ile kutlamalar yapılmıştır. Eğlence temelli olarak düzenlenen etkinliklerde bir oyun aracı olarak yer

alan hayvanlar insanlar ile olan bağlarını da sergilerler. Daha çok evcil hayvanlardan at, boğa, eşek, deve, horoz, kedi, koyun, köpek, kuş; güç, görünüş, ötüş ve ses özelliklerini ön plana çıkartarak gerçekleştirilen etkinlikler önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde de halen gerçekleştirilen bu etkinliklerin bazıları cirit, gökbörü, at yarışları (güç yarışları) kedi, köpek yarışları (en güzel hayvan yarışması), kanarya, horoz yarışması (ötüş yarışması), deve, boğa yarışları(güreşler), horoz, köpek yarışları (dövüşler) ilk sırada yer almaktadır (Özdemir, 2005:72). Ayrıca bu etkinlikler arasında hayvanlarının sağlıklı olması ve bir nevi hasat şenliği olan çoban bayramları da yer almaktadır. Çoban bayramları temel yapıları itibari ile birbirine benzemekle birlikte yörelere göre çeşitli isimler almaktadır. Burdur, Denizli, İzmir, Karaman, Kayseri, Mardin, Mersin, Muş, Sivas, Tokat ve Yozgat'ta bilinen isimleri koç katımı, çoban oyunu, davar yüzü, döl alma, koyun yüzü, saya, saya gezme, saya oyunu, tekecik, yüz kömbesi, döl dökümü, yünüm beğret, yünüm yüzdürme, koyun yüzdürme ve sudan koyun geçirmedir. Türk kültüründeki halk eğlenceleri arasında ayrı bir yere sahip olan bu etkinliklerde amaç sadece yarıştırmak değil aynı zamanda bir hasat bayramı kutlaması ve hayvanlar ile aralarındaki bağın bir göstergesidir. Bu ve benzeri etkinlikler için kulaktan kulağa anlatılan birçok efsane de beraberinde doğar. Ancak işin özünde tüm yaz boyunca yaylalarda koyunlarını otlatan çobanların koyunların sırtındaki yünleri eylül kırkımından önce yıkanarak temizlenmesi bunu da bir bayram havasında kutlanması yatmaktadır (Fotoğraf 1-2-3-4).

Fotoğraf 1-2-3-4. Aşağıseyit sudan koyun geçirme etkinliği.

Bu çalışmada Denizli-Çal-Aşağıseyit'te düzenlenen çoban bayramı olan sudan koyun geçirme etkinliği detaylı bir şekilde açıklanarak Türk kültüründeki yeri ve önemine dikkat çekilmiştir. Çalışmanın gerçekleşmesi için yöntem anlayışı ışığında amaca ulaşmada gerekli araçlar olan literatür taraması, yerinde gözlem, derinlemesine mülakat ve alan araştırması

teknikleri kullanılmıştır. Sudan koyun geçirme etkinliğinin her aşaması fotoğraflar ile belgelenerek çalışmayı destekleyici şekilde metin kısmına eklenmiştir.

2. Çoban Bayramı: Sudan Koyun Geçirme (Denizli-Çal-Aşağıseyit)

Ortalama 850 metre yükseklikteki bir yayla üzerinde bulunan Çal İlçesi tarıma elverişli bir arazi yapısına sahiptir. İlçenin geçim kaynakları arasında bağcılık, dağlık alanlarında ise hayvancılık önemli bir yer tutmaktadır. Denizli İlinin en özgün ilçelerinden birisi olan Çal İlçesi (Ekici, 2007:474) dalgalı bir arazi yapısına sahip olmasından dolayı koyun yetiştiriciliği açısından da oldukça uygundur. Sudan koyun geçirme etkinliklerinin yapıldığı yer Yukarı Menderes Havzası içerisinde yer alan Büyük Menderes Nehridir. Bu coğrafyanın koyun yetiştiriciliğine çok elverişli olması “Allah bu coğrafyayı koyun yetiştirilsin diye yaratmış” sözleri ile vurgulanmaktadır (Tok, 2015).

Çal İlçesine bağlı olarak öncesinde köy olan Aşağıseyit, büyükşehir yasası ile birlikte mahalle olmuştur. 335 nüfusa sahip olan Aşağıseyit'in ekonomisi tarım ve hayvancılık üzerine kurulmuştur. Ne zaman kurulduğu ile ilgili kesin bilgiler bulunamamakla birlikte çeşitli rivayetler anlatılmaktadır. Ali Gazi adında bir kişinin Aşağıseyit'i kurduğu, Seyit adında 2 amcaoğlundan birinin Aşağıseyit'e diğerinin ise Yukarıseyit'e yerleştiği ile ilgili iki farklı rivayet vardır (Okdem, 2015). Sudan koyun geçirme etkinlikleri, 1698 yılındaki zorunlu iskân ile ilgili fermanın sonucunda, Dânişmendli Türkmenleri'nin bu bölgeye yerleştirilmelerine kadar dayandırmaktadır (Tok, 2015; Kurgun, 2015).

Aşağıseyit'de koyun karşılığında yaylaların verilmesi ile kutsal sayılan koyun günümüze kadar bu özelliğini korumuştur. Yöre halkının yaşantısında koyun ayrı bir öneme sahiptir. Aksi takdirde sultan koyun geçirme etkinliklerinin bu kadar uzun yıllar sürmesi mümkün olmazdı. Geleneksel olarak sürdürülen bu etkinlik çobanlar ile koyunlar arasındaki sadakat, bağlılık ve sevgi ile açıklanmaktadır. Bu etkinlikte amaç sadece koyunu sultan geçirmek ya da yarıştırmak değil aynı zamanda Yörük yaşam biçiminin de sürdürülmesine katkıda bulunmak ve birlik, beraberlik içinde hasat şenliği yaparak sağlıklı hayvan yetiştirmenin gururunu paylaşmaktır. Sudan koyun geçirilirken çobanlar ve koyunlar arasındaki sadakat, bağlılık ve sevgi ispatlanırken ölümsüz bir aşk da anılmaktadır.

Yörede anlatılan iki farklı rivayet aslında bir aşk hikâyesi temelinde şekillenmektedir. İlk rivayete göre, Karakoyunlu Aşiretinden bir çobanın bir beyin kızına âşık oluşu konu edilmektedir. Çoban ile beyin kızı arasındaki aşk, istenmeyen bir aşktır. Bey, kızını isteyen çobana koyunları 3 gün boyunca tuz ile besledikten sonra Büyük Menderes Nehri'nden su içirmeden karşıya geçirmesi şartını koşar. Beyin şartını kabul eden çoban, koyunlarını 3 gün boyunca tuz ile besledikten sonra sudan geçirecektir. Ancak koyunların su içmeden karşıya geçmesi için tek ümidi sürünün lideri kara koyundur. Çoban kara koyunu, allı-morlu renkler ile boyayıp diğer koyunlardan ayrı tutar. Elleriyle besler ve sürekli yanında gezdirir. Bu yüzden bu şekilde boyanıp süslenen koyunlara “el koyunu” denir. Üç gün tuz yemelerine rağmen tüm koyunlar Büyük Menderes Nehri'nden su içmeden karşı tarafa geçer. Çoban Beyin şartını yerine getirir ancak bey sözünden döner ve kızını çobana vermez. Üç gün tuz yedikten sonra su içmeyerek Büyük Menderes Nehrinden geçen koyunlar susuzluktan ölürlür. Beyin kızı ise aşkına kavuşamadığı için hastalanır, bu yüzden de çoban yöreden kovulur, kız da amansız hastalıktan kurtulamaz ve ölür. Sevdiğinin öldüğünü duyan çoban ise dağlarda koyunları ile kaval çalarak ömrünü geçirir (Kara, 2012:49-50).

Bir başka rivayete göre ise gene bir çoban ve beyin kızı arasındaki aşk söz konusudur. Sevdiği kıza kavuşamayacağını düşünen çoban aşkını içinde yaşar. Aşkını yaşarken de kavalını öyle bir konuşturur ki çıkan ses karşısında beyin kızı ile adeta kavalın sesi ile anlaşmaya başlar. Bey kızını bu aşktan vazgeçirmek için çalışır. Çoban yaylaya koyun gütmeye gittiği bir gün hırsızların saldırısı ile karşılaşır. Sürüyü götürmek isteyen hırsızlar sürüyü hareket ettiremezler. Çoban kavalını öyle bir çalar ki beyin kızı bir terslik olduğunu anlar. Beye ve tüm köylüye haber vererek ters giden bir durum olduğunu anlatır. Böylelikle bey ile birlikte tüm köy, çobanı ve koyunları kurtarmak için yaylaya giderler. Bu durum karşısında hem bey hem de köy halkı çok etkilenir ve çobandan aşkını ispatlaması istenir. Koyunları ile sınava tabi tutulan çoban sevgisini ispatlamak için üç gün boyunca hiç su içirmeden tuz yedireceği koyunları Büyük Menderes Nehrinden su içirmeden karşıya geçirecektir. Bu şartı kabul eden çoban toy olan kara koyunundan dolayı korkar ancak beyin şartlarını yerine getirir. Üç gün susuz kalan koyunlar nehirden geçerken çobanın korktuğu gibi kara koyun su içmeye yeltenir. Tam o sırada çoban kavalını konuşturmaya başlar ve tüm koyunlar nehrin kıyısında kala kalır. Kavalın sesinden

etkilenen koyunlar su içmeden geri dönerler. Daha sonra çobanın kavalı eşliğinde sürü Büyük Menderes Nehri'nden su içmeden geçer. Bu zorlu sınavı geçen çobana, bey kızını verir.

Yukarıda aktarılan iki rivayete göre çobanın aşk hikâyesini yaşatmak için o günden günümüze Aşağıseyit sudan koyun geçirme etkinliği hem ölümsüz aşka saygı hem de çobanlık mesleğinin namı için düzenlenir. Anadolu'da sürdürülen geleneklerden biri olan sudan koyun geçirme etkinliği ilk önceleri üç-beş çoban tarafından yapılan küçük bir etkinlikken zaman içinde bu yarışlara halkın ilgisi ve yerel yönetimlerin, derneklerin oda ve birliklerin destekleri eklenince adını uluslararası düzeyde duyuran günümüzdeki şeklini almıştır. Sudan koyun geçirme etkinliklerinin hazırlıkları yerel yönetimler ve çobanlar tarafından günler öncesinde başlar. Öncelikle etkinlik tarihi genellikle ağustos ayının son pazar günü olarak belirlenir. Daha sonra etkinlik tarihi ilan edilir ve gerekli duyurular yapılır. Geçmişte tellallar bu görevi üstlenirken daha sonra ilan yapılarak, afiş ve davetiye dağıtılarak duyurulmaya başlanmıştır. Son zamanlarda ise tüm bu duyuru kanallarına ilaveten daha etkili bir teknik olarak çobanlar, koyunlar ve çoban köpekleri Denizli kent merkezinde toplu olarak yürüyüş yapmaktadır. Denizli Bayramyeri mevkiinde toplanarak 15 Temmuz Delikli Çınar Caddesine doğru yürüyüp Denizli Büyükşehir Belediye binası önünde bir basın toplantısı düzenlerler. Yaptıkları açıklamada Aşağıseyit sudan koyun geçirme etkinliğine herkesi davet ederler.

Aşağıseyit sudan koyun geçirme etkinliğine katılacak olan çobanlar bir yıl öncesinden el koyunlarını beslemeye ve onları eğitmeye başlarlar. El koyunu seçiminde öncelikle çoban ile olan duygusal bağ ön plandadır. Çobanın peşinden ayrılmayan, onunla birlikte hareket eden özellikteki el koyunu olarak seçilir ve özel bir beslenme programına tabi tutulur. Diğer koyunlardan farklı tutulan el koyunu fındık, fıstık, çavdar, şeker gibi besinler ile beslenir ki el koyunu çobanın peşini bırakmasın. El koyunu aynı zamanda sürüyü çobanın istediği yere doğru çekmeyi başardığından sudan koyun geçirme etkinliği dışında da sürüye liderlik yapar. Etkinlik öncesi tüm el koyunları çobanlar tarafından çeşitli şekillerde kırılarak rengârenk (sarı, kırmızı, mavi, pembe, mor) boyanır(Fotoğraf 5-6-7). Ayrıca boncuk ve çanlar takılarak süslenir. Etkinliğe bir gelin edası ile hazırlanan koyunlar izleyicilere aynı zamanda görsel bir şov da yaşatır.

Fotoğraf 5-6-7. El koyunlarının boyanması.

Çobanlar el koyunlarını hazırlarken yerel yönetimler de etkinlik alanını hazırlarlar. Her geçen gün izleyici sayısında meydana gelen artış daha fazla oturma ve izleme alanı gerekliliğini doğurmuştur. Ayrıca etkinliğin bir yarış içerisinde geçerek daha heyecanlı olmasını sağlayan hakem heyetinin oturma planı, satış yapacak olan esnafın tezgâh kuracağı yerler belirlenir(Fotoğraf 8-9-10). Etkinlik alanına yörukülüğün simgesi olarak bir kara çadır kurulur. Aşağıseyit gençleri geçmişte etkinlikten bir gün önce misafirlere ikram edilmek üzere keşkek için buğday döverlerdi. Bu buğday dövme işlemi aşamasında davul zurna çalınıp aynı zamanda gençler kendi aralarında eğlenirlerdi. Genç kızlar tarafından ayıklanan buğdaylar etkinlik günü kazanlarda pişirilerek gelen misafirlere ikram edilirdi. Ancak günümüzde bu gelenek kısmen ortadan kalkmıştır. Artık gençler bir arada toplanıp eğlenmiyorlar ancak etkinlik günü keşkek pişirilerek misafirlere ikram edilmeye devam edilmektedir.

Fotoğraf 8-9-10. Etkinlik Alanı.

Her geçen yıl bu etkinliği izlemeye gelen kişi sayısı artmaktadır. Etkinlik öncesi cumartesi günü yerel sanatçıların sahne aldığı konser düzenlenmekte ve yöre halkının hasat şenliği kutlamaları yapılmaktadır. Bu etkinlik sadece Aşağıseyit'lilerin değil civar yöredeki kişilerin de katılımı ile gerçekleştiği için o coğrafyaya ait olduğunun da bir göstergesidir. Hem

katılımcı olarak yer alan çobanlar hem de izleyici olarak gelen kişiler bu etkinliğin gerçekleşmesini bir yıl boyunca heyecanla beklerler. Etkinlik günü Aşağıseyit'in 1 km doğusunda bulunan Büyük Menderes Nehrinin bir bölümü olan "çevrik" adı verilen yerde gerçekleşen sudan koyun geçirme etkinliği Aşağıseyit ve Yukarıseyit'in kurucusu Şehit Gazi ve Kurt Ali'nin mezarlarının ziyareti ve dualar eşliğinde kurban kesimi ile başlar. El koyunlarını yanında gezdiren çobanlar ve sürüleri Büyük Menderes Nehri etrafına kendilerine gösterilen yerlerde toplanırlar(Fotoğraf 11-12-13-14). Saat 09: 00'dan sonra izleyicilerin de yavaş yavaş gelmesi ile başlayan sudan koyun geçirme etkinliği saat 15: 00'a kadar devam eder.

Fotoğraf 11-12-13-14. Sıranın gelmesini bekleyen çobanlar ve sürüleri.

Aynı zamanda yörüklüğün de simgesi olmasından dolayı etkinlik öncesi temsili Yörük göçü protokol eşliğinde gerçekleştirilir. Yörük göçü için at, eşek ve develer önde, çoban köpekleri ve koyun sürüleri arkada çobanlar ile birlikte yol alarak Büyük Menderes Nehri etrafında gezerler. Temsili Yörük göçü sonrası ortalama 40 ile 50 çoban ve sürüsü sudan geçmeye başlar. Çobanlardan bazıları birden çok el koyunu ve sürü ile iki ya da üç defa sudan geçmeye çalışır. Her geçen gün artan izleyici sayısı ile on binden fazla kişinin izlediği bu etkinliğin güvenilirliği için 5, 7 ya da 9 kişilik bir hakem heyeti kurulur. Hakem heyeti çobanların yörelerine göre de şekillenebilmektedir. Kura sistemine dayalı olarak sudan geçecek çobanların listesini hazırlamak ve puanlama yapmak ile görevli olan hakem heyeti itiraz olması durumlarda son kararı verir. Her geçen gün etkinlik alanının izleyiciler açısından daha etkin kullanılabilmesi için çeşitli değişiklikler yapılmaktadır. Hakem heyetini koyunların suya atlayacağı alana yakın bir yere yerleştirmek, protokol üyelerinin karşı taraftan daha net izlemelerini sağlamak ve fotoğraf çeken kişilerin koyunların dikkatini dağıtmayacak bir yerde durmalarını sağlamak öncelikli düzenlemeler arasında yer almaktadır. Bu etkinlik kapsamında sadece el koyunları süslenmez aynı zamanda çobanlık mesleğinin simgesi olan kepeneği giyen, azık torbalarını takan, boyunlarına ya da kafalarına sarı dastarlarını bağlayan çobanlar da çeşitli yarışlarda boy gösterirler. Son yıllarda en güzel çoban kıyafeti yarışması, koyun kırkma yarışması ve en güzel çoban köpeği yarışması da düzenlenmekte ve bir düzen içerisinde çobanların, koyunların ve köpeklerin protokol üyelerinin önünden geçerek halkı selamlamaları sağlanmaktadır. Ayrıca dereceye girenlere çeşitli hediyeler verilmektedir. Bekleme alanına geçen çobanlar, el koyunları ve sürüler sıranın kendilerine gelmelerini büyük bir heyecan içinde beklerler. Bu alanda Büyük Menderes Nehrinin soğuk sularından çıkan çobanların üzerini değiştirmeye yardımcı olmak için çoban anneleri ve eşleri yedek kıyafetler ile birlikte beklerler.

Sudan koyun geçirmek için tepelik olan yoldan koşarken çoban bir takım sesler çıkartarak el koyunun ve sürünün peşinden gelmesini sağlamaya çalışır. Bazı sürüleri çobanın çocukları ya da arkadaşları kovalarlar. Bu aşamada koyunlara fiziksel olarak müdahale etmek ve vurmamak yasaktır. Ellerindeki kovalama çubuklarını yere vurarak koyunların daha hızlı hareket etmelerini sağlarlar (Fotoğraf 15). Bazı çobanlar kendilerini o kadar çok kaptırırlar ki çok hızlı koşarak el koyunları ile aralarında uzun bir mesafe bırakırlar. Bu durumda el koyunun çobanın

arkasından suya atlaması mümkün değildir. Bu yüzden bazen dakikalarca koyun suyun başında bir çobana bir suya bakarak vakit geçirir. Bazen de geldikleri yönün aksine hareket ederek suya girmeden giderler. Hakem heyeti koyun suya atlamadığı için yarışı kaybettiğini anons eder. Bu yüzden çoban ve arkadaşları sürüyü geri çeker. Bazı durumlarda da el koyunu suya atlamadan önce sürü suya atlar, bu gibi durumlarda da çoban başarısız ilan edilir. Koyunların suya atlamasından önce ortalığın sesiz olması büyük önem taşımaktadır. Çünkü bağırma, alkış ve ıslık seslerinden koyunlar ürker. Ancak koyunlar suya atladıktan sonra izleyicilerden neşe çığlıkları, alkışlar ve ıslıklar ortamı inletir. Çoban, el koyunu ve sürünün suya atlama aşamasında ve sonrasında cazgırlar maniler söylenir. Her çoban ve sürüsü için cazgır tarafından maniler okunur. Sudan koyun geçirme etkinliğinin meşhur cazgırı Baklan'lı Beşli lakabı ile tanınan İsmail Kara'dır (Fotoğraf 15-16).

Fotoğraf 15-16.Kovalanan koyunlar ve Baklan'lı Beşli lakaplı İsmail Kara.

El koyunu Büyük Menderes Nehrine atladıktan sonra su ile temas eden renkler yavaş yavaş solar, nehir adeta bir renk cümbüşüne döner. İzleyenler el koyununun çobana olan sadakatine tanıklık ederler (Fotoğraf 17-18-19-20-21-22) ve fotoğraf çekmek isteyenler için bu durum güzel bir fırsata dönüşür.

Fotoğraf 17-18-19-20-21-22. El koyunları ve sürünün çobanın ardından suya atlaması.

Çobanlar bu aşmada büyük mutluluk yaşarlar el koyununu Büyük Menderes Nehrinin ortasında kucaklayıp öperler (Fotoğraf 23-24-25) adeta fotoğraf çekmek için yarışan kişilere istedikleri pozları verirler. Çobanlar nehirden çıktıktan sonra el koyununun Büyük Menderes Nehrinin soğuk suyundan dolayı hasta olmamaları için ilk iş olarak koyunları silerek kurularlar (Fotoğraf 26-27-28).

Fotoğraf 23-24-25. El koyunu ve sürünün suya atlamasından sonra çobanların mutluluğu.

Fotoğraf 26-27-28. Çobanların el koyununu silerek kurulması.

Bu yarışın kurallarına göre çoban suya atladıktan sonra el koyunu ve sürünün atlaması gerekir. Çobanın atlamasından sonra zaman kaybetmeden hemen atlayan el koyunu çobana yarış kazandırır. İlk turdan sonra ikinci, üçüncü tur yapılır ve tüm turlardaki atlayan el koyunlarının atlayana kadar geçirdiği sürelerin toplamı ile yarışın kazanını belirler. Hakem heyeti bu süreleri toplar ve zaman çizelgesine işleyerek dereceleri belirler.

Bu tür etkinliklere katılımın artırılması amacı ile yarış sonunda dereceye giren çobanlara altın, hayvan yemi gibi ödüller verilir. Ayrıca etkinliğe her kayıt yaptıran çobana yerel yönetim tarafından kepenek de verilmektedir(Fotoğraf 29-30-31). Bu etkinliklerde dereceye girmekten ziyade çobanlık mesleğine ait bu kültürel değere sahip çıkmak ve gelecek kuşaklara aktarılmasına vesile olmak ön planda tutulmaktadır. Yarışmanın ardından yöre halkı hep birlikte yöresel mutfağın vazgeçilmezleri arasında yer alan keşkeği yerler. Çobanlara el koyunlarının göstermiş olduğu sadakat, bağ ve sevgi çoban çocuklarına da geçer. Her biri bir sonraki etkinlik için yetiştirilir (Fotoğraf 32-33-34-35).

Fotoğraf 29-30-31. Yerel yönetim tarafından verilen kepenekler.

Fotoğraf 32-33-34-35. Çoban çocukları.

2. Sonuç

Genellikle sülaleden süregelerek devam ettirilen çobanlık mesleği aslında soylu ve mitolojik bir meslektir. Küçükbaş hayvancılığın kilit noktası olan çobanlık günümüzde fakirlikten ya da çaresizlikten yapıldığı sanılmaktadır. Ancak çobanlık, önemli bir meslektir ve bu kişilere günümüzde daha çok ihtiyaç bulunmaktadır. Çoban, sürüyü iyi otlatmalı ki sürüden iyi verim alınsın (Keçe Türker, 2012:87).

Bilimsel olarak yapılan birçok çalışmada hayvanlar ile bakıcıları arasındaki ilişkinin hayvanın verimliliğini ve refahını birinci derecede etkilediği görülmüştür. Sakin, kendine güvenen dengeli bir çoban, hayvanlar üzerinde şiddete başvurmayan, huzur veren ve güvenli bir etki bırakır. Çobandaki güvenin önceden tahmin edilebilmesi hayvanlar için önemlidir. Çobanların koyunları nasıl gördüğü, idare ettiği ve davrandığı hayvanların sağlığını ve huzurunu etkilemektedir. Hayvanların korku duygusu ve verimliliği ile çobanın tutum ve davranışları arasındaki karşılıklı ilişki önemlidir (Koyuncu, 2012:5). Bu ilişkinin net bir şekilde görüldüğü sudan koyun geçirme etkinliği aslında hem bir çoban bayramı niteliğini taşımaktadır hem de eylül kırkımı öncesinde koyunların yünleri yıkanarak daha kaliteli yün elde etme tekniğidir. Çobanların ardından Büyük Menderes Nehrine atlayan el koyunu ve sürü insan-hayvan ilişkisi açısından önemli bir göstergedir. Çobanların koyunlar ile olan bağlarını ortaya koyan ve koyunların sadakatini, bağlı ve sevgisini simgeleyen bu etkinlik çobanlık kültürünün bir uzantısı olmasından dolayı yok olma tehlikesini de bünyesinde barındırmaktadır. Aşağıseyit'de düzenlenen sudan koyun geçirme etkinliği gerek Çal ilçesinin gerekse Denizli ilinin önemli bir

sembolü haline gelmiştir. Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan koyun Orta Asya Türk kurganlarındaki görüntüleri ile nasıl bir öneme sahip olduğunu belgelemektedir. Türklerde koyun sevgisi aslında toplum içindeki birlik ve beraberliği de simgelemektedir. Türklerin kültürel birikimlerinin şekillenmesinde yaşam biçimleri etkili olmuştur (Koyuncu Okca ve Genç, 2017:234). Her özelliğinden faydalanılan koyun bu çalışmada açıklanmaya çalışıldığı gibi çoban bayramı kutlamalarının da başrol oyuncusudur. Yörüklük geleneğinden beslenerek günümüze kadar ulaşmış olan bu etkinlik çobana yoldaşlık eden el koyunun sadakatini, bağını ve sevgisini en güzel biçimde simgelemektedir.

Bu etkinliğe mal olmuş bir aşk öyküsünün dilden dile anlatılması ve o aşkı yaşatmak için her yıl düzenlenen bu etkinlik toplumdaki birlik ve beraberlik ruhunu da olumlu yönde etkilemektedir. Bu etkinlikte yer almak isteyen çoban sayısının her geçen gün artması, izlemeye gelen kişi sayısında büyük bir artışın olması ve her geçen gün medyada daha fazla yer alması bu geleneksel etkinliği Somut Olmayan Kültürel Miras-Türkiye Ulusal Envanterleri Listesine girmesini sağlamıştır.

Dünyada hayvanların rol aldığı ve hayvanların eziyet gördüğü etkinliklere nispeten Anadolu kültür ve turizminde çoban bayramları: koç katımı, saya, döl dökümü, yünüm-koyun yüzdürme gibi çeşitli isimler ile kullanması ve tüm dünyaya çoban-koyun ilişkisinin boyutunun aktarılması açısından çok önemli bir etkinliktir. Bu etkinliğin daha fazla duyurulması ve Türk kültüründe hayvana verilen önemin vurgulanması bu topraklarda yaşayan herkesin sorumluluğundadır.

Sudan koyun geçirme etkinliğinin birçok amacı bulunmasına rağmen bu durum törensel bir boyuta ulaşarak eğlence temelli bir noktaya taşınmıştır. Yöre halkının yılda bir toplanması, dualar ve kurbanlar eşliğinde büyüklerinin mezarlarını ziyaret etmeleri, yöresel yemeklerin pişirilmesi ve ikram edilmesi toplumsal değerlere olan inancı, birlik ve beraberliği eğlence temelli hayata geçirmenin geldiği noktayı belgelemektedir. Toplum üzerinde bu kadar etkili olan bu etkinliğin unutulmaması, uluslararası alanda görünürlüğünün artırılması ve gelecek kuşaklara aktarılması, farkındalığın yaratılması ve dünya çapında tanıtılarak kültürlerarası diyalogu teşvik etmesi amacı ile "UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine" Türkiye'yi temsilen girmesi yerel yönetimler ve yöre halkı tarafından heyecan içinde beklenmektedir.

Kaynakça

Bilginturan, S. ve Ayhan, V. (2009). "Burdur İli Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiriciler Birliği Üyesi Koyunculuk İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma, *Hayvansal Üretim Dergisi*, Cilt 50, Sayı 1, s.1-8.

Ekici, M. (2007). "Denizli Halk Edebiyatı ve Halk Kültüründe Çal Yöresinin Yeri", *21. Yüzyıla Girerken Geçmişten Günümüze Çal Yöresi Baklan-Çal-Bekilli Çal Sempozyumu Bildirileri* (01-03 Eylül 2006 Denizli), Toprak Ofset Matbaacılık Ambalaj İnşaat İth. San. ve Tic. Ltd. Şti., Denizli.

Genç, M. ve Koyuncu Okca, A. (2017). "Yörüklerin Geçim Kaynağı ve Dokumalarında: Keçi", *Asos Journal-Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 5, Sayı 52, s.85-102.

Gökçe, R. (2011). "Denizli'de Hayvancılık; Nereden, Nereye?", *Türk Kültür Tarihinde Denizli ve Kentleşme Sorunları Sempozyumu Bildiriler* (22-23 Aralık 2008), Yeni Merhaba Yayıncılık, Denizli.

Kara, B. (2012). "Sudan Koyun Atlatma ve Çoban Güzeli Seçimi", *Türkiye Steward*, Yıl 2, Sayı 12.

Keçe Türker, S. (2012). "Çoban ve Konuk Ağırması", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 14, Sayı 23, s.83-88.

Koyuncu, M. (2012). "Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Anahtarı 'Çoban'", *2012 Yılı Hayvancılık Grubu Bölge Bilgi Alışveriş Toplantısı Bildirileri* (17-20 Eylül 2012).

Koyuncu Okca, A. (2015). "Asırlık Bir Sevda Öyküsü: 'Aşağıseyit Köyü Sudan Koyun Atlatma Yarışı ve Yörük Şenliği', *TurkishStudies*, Cilt 10, Sayı 14, s.483-508.

Koyuncu Okca, A. (2016). "Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi Adaylığında Denizli ve Sudan Koyun Geçirme Geleneği", *V. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri*, Prof. Dr. Yusuf Küçükdağ 13-16 Nisan 2016-Komrat/Moldova), Anka Basım yayın Ltd. Şti, Konya.

Koyuncu Okca, A. ve Genç, M. (2017). "Yörük Göçlerinde Deve", *JASSS The Journal of Academic Social Science Studies*, Number 58,

Mandaloğlu, M. (2014). "Bozkır Türklerinde Ekonominin Hayvancılık ve Tarıma Dayalı Olarak Değerlendirilmesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1.

Özdemir, N. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*, Başer Matbaası, Ankara.

Radloff, W. (1986). *Sibirya'dan Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kaynak Kişiler

Cengiz Okdem, 1963 doğumlu, Aşağıseyit Köyü-Çal/Denizli, Yüksekokul Mezunu, Emekli Uzman Çavuş- Aşağıseyit Köyü Muhtarı, 23.08.2015 tarihli görüşme.

İsmail Kara (Baklan'lı Beşli Dayı) 1931 doğumlu, Okuma-Yazma Biliyor, Çoban, Baklan, 14.03.2015 tarihli görüşme.

Levent Kurgun, 1969 doğumlu, Ankara, Üniversite Mezunu, Akademisyen, 30.04.2015 tarihli görüşme.

Turgut Tok, 1967 doğumlu, Acıpayam/Denizli, Üniversite Mezunu, Akademisyen, 30.04.2015 tarihli görüşme.

Görsel Kaynaklar

Çalışmada kullanılan fotoğraflar Ayşegül KOYUNCU OKCA arşivine aittir.